

SAVANORYSTĖ SOCIALINIAME DARBE: SAŠAJOS IR ĮTAMPOS

Neringa Kurapkaitienė, Justinas Sadauskas

Mykolo Romerio universitetas

Įvadas

Viešojoje erdvėje ir politiniu lygmeniu vis daugiau dėmesio skiriama savanorystės idėjų plėtrai. 2011 metus Europos Komisija buvo paskelbusi savanoriškos veiklos metais. 2011 m. Lietuvoje priimtas savanorišką veiklą reglamentuojantis Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas (2011). Savanorystės reiškinio plitimas leidžia papildyti organizacijų išteklius, laiduoja savanorius priimančių organizacijų skaidrumą ir atvirumą, prisideda prie visuomenės atsakomybės ugdymo.

Savanoriškos veiklos įstatyme savanorystė apibūdinama kaip finansiškai neatlygintina bei laisva valia vykdoma visuomenei naudinga veikla. Savanorystė – tai būdas, kuriuo visuomenė reaguoja į opias savo laiko problemas: kovos už nepriklausomybę laikotarpiu krašto apsaugos savanoriais tapo didelė dalis vyrų, dabar savanoriai aktyviai įsitraukia į socialinių, ekologinių problemų ir kitų visuomenei aktualių klausimų sprendimą. Anot M. Spierts (2003), savanorių skaičius vietinėje bendruomenėje rodo bendruomenės įsitraukimą į socialinį gyvenimą ir įsipareigojimą spręsti socialines problemas.

Socialinis darbuotojas yra ne tik socialinių paslaugų teikėjas pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms. Savo veikla socialiniai darbuotojai prisideda prie socialinio kapitalo, apimančio socialinių tinklų vystymą ir tarpusavio pasitikėjimo jausmo visuomenėje kūrimą (Midgley, Livermore, 2005). Savanorystės idėjų plėtra ir savanorių pasitelkimas vykdomoms veikloms įgyvendinti yra vienas iš socialinių darbuotojų veiklos tikslų. Todėl svarbu tyrinėti, kokios sąlygos turi būti sudaromos organizacijoje, kad savanoriai būtų įgalinami dalyvauti organizacijų veikloje (Kupriūnienė, Motiejūnienė, 2002; Jonutyte, 2007).

Nepaisant savanorių įnašo į socialinio darbo sritį, profesionalių socialinių paslaugų teikėjų ir į pagalbą ateinančių savanorių santykis dažnai išprovokuoja įvairias įtampas. Straipsnyje pristatomos istorinės savanorystės ir socialinio darbo sąšajos, aptariamos socialinių darbuotojų ir savanorių sąveikoje atsirandančios įtampas, atskleidžiama socialinių darbuotojų ir savanorių bendradarbiavimo nauda.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti savanorystės bei socialinio darbo sąšajas ir įtampas, atskleidžiant profesionalių socialinių darbuotojų, klientų ir savanorių santykių ypatybes.

Tyrimo uždaviniai – atskleisti istorines savanorystės ir socialinio darbo sąšajas; identifikuoti socialinio darbo, kaip profesionalios veiklos ir savanorystės, įtampas; identifikuoti savanorystės plėtros galimybes socialiniame darbe.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė.

Istorinės savanorystės ir socialinio darbo sąšajos

Didžioji dalis mokslininkų (Johnson, 2001; Bagdonas, 2001; Pivorienė, 2004) socialinį darbą kildina iš savanoriškos veiklos. Anot A. Bagdono (2001), svarbiausios

socialinio darbo ištakos: praktinė žmonių veikla, žmogiškos prigimties socialumas, labdara, filantropija ir globa. Dabartinėse socialinės paramos sistemose randamos ir visos šios formos, papildančios viena kitą: altruistinių elgesį (pvz., savanorystę), globą ir filantropiją, socialinę paramą, socialinių darbuotojų profesinę veiklą.

Kada savanoriai tampa socialiniais darbuotojas? Anglijoje XIX a. devintajame dešimtmetyje savanoriai lankytojai tapo XIX a. paskutinio dešimtmečio socialiniais darbuotojais. Jie lankė mokymų programas siekdami lavinti savo įgūdžius ir grįžo į savo agentūras eiti vadovų pareigas, tik jau už atitinkamą finansinį atlygį. Naujieji socialinę paramą teikusios organizacijų vadovai nebelaikė savęs vien tik draugiškumo teikėjais ir moralės kėlėjais, tačiau užmezgė su savo klientais profesionalius ryšius, kurie buvo grįsti objektyviomis ir moksliniais tyrimais pagrįstomis žiniomis. Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, prieš įvardijant daugelį socialinio darbo sričių socialinėmis paslaugomis, jos buvo teikiamos savanorių. Tobulesnių intervencijos priemonių poreikis siekiant efektyviau spręsti naujai kylančias socialines problemas reikalavo mokytis ir skatino socialinio darbuotojo profesijos atsiradimą. Draugiškos lankytojos iš labdarinių organizacijų ir bendruomeninio judėjimo dalyviai pradėjo save vadinti socialiniais darbuotojais (Pivorienė, 2004). Panašiai kaip ir Anglijoje, JAV pirmieji socialiniai darbuotojai buvo savanoriai (Johnson, 2001). Šie savanoriai mokėsi reflektuoti veikloje įgytą praktinę patirtį ir ją perduodami prie jų prisijungiantiems savanoriams. 1920 m. JAV sparčiai pradeda daugėti universitetinių socialinio darbo studijų programų, pradėjusių ruošti socialinio darbo profesionalus, kurie prieš tai buvo savanoriais (Weil, 2005).

Analizuodamas socialinių paslaugų teikėjų kaitą Lietuvos istoriniame kontekste, A. Bagdonas (2001) skiria tris istorinius laikotarpius: iki 1940 m., 1940–1990 m., nuo 1990 m.

Iki 1940 m. socialinę paramą vykdė labdaros ir filantropinės organizacijos, nedaug prie šių veiklų prisidėjo valstybė. Nuo LDK ir unijos su Lenkija iki 1794 m. Katalikų bažnyčia, vėliau ir kitos religinės bendruomenės savanoriškai rūpinosi visuomenės švietimu, gydymu ir socialine gerove. Tarpukario nepriklausomybės laikotarpiui būdingas nevyriausybinis organizacijų kūrimasis (pvz.: Pieno lašo draugija, Raudonasis Kryžius, Gailestingųjų seserų draugija). Kaip vieną tokios veiklos pavyzdžių galima paminėti G. Petkevičaitės 1920 m. inicijuotą Lietuvos abolicionistų draugiją, siekusią panaikinti prostitucijos reglamentaciją. Į šią draugijos veiklą per kelerius metus įsitraukė per 1000 savanorių (Marcinkevičienė, 2003).

1940–1990 m. socialinės paramos teikimas buvo suvalstybtas. Tarybiname socialinio aprūpinimo modelyje tam tikrą socialinę paramą teikė profsąjungos, medicinos, globos ir ugdymo įstaigos, vykdomieji komitetai, socialiniai didesnių įstaigų skyriai. Mokslininkai skirtingai vertina savanorystės fenomeno raišką šiuo istoriniu laikotarpiu.

G. Mažeikis (2007) pristato, jog sovietinis praktinis pasiaukojimas ir entuziazmas buvo reikalingi kompensuoti gerovės stoką ir susieti jaunų žmonių veiklą su noru dalyvauti didžiosiose visasąjunginėse statybose ar pan. Tam tikras visuomeninio elgesio (tebelieka klausimas – kiek savanoriško) apraiškas liudija timūrininkų sąjūdis, kurio tikslas buvo padėti seneliams ir neįgaliesiems, tvarkyti žaidimų ir sporto aikštes, užtikrinti komandinį lavinimąsi, mokinių tarpusavio pagalbą. Studentiškame amžiuje buvo labiau akcentuojamas pasiaukojimas tėvynės labui, entuziastingas ir romantiškas darbas, prilygintas kovai. Šios veiklos skatino visuomeninį darbinį aktyvumą. Vis dėlto J. Norvila (2007) teigia, jog sovietiniu laikotarpiu tikroji savanorystė nebuvo skatinama. Nors noras padėti vienas kitam buvo įvardijamas visuomeniniu darbu, o aktyviai veikiantys asmenys pavadinti visuomenininkais, aktyvūs asmenys buvo tiesiogiai susiję su tarybine ideologija. Už bet kokią savanorišką, su sovietų valdžia nesuderintą iniciatyvą asmenys būdavo griežtai baudžiami. Samprata apie visuomenėje aktyviai veikiančius asmenis paliko neigiamą antspaudą ir šiandieninei visuomeninės veiklos sampratai Lietuvoje. Galbūt kaip tik dėl pastarojo visuomenininko ar aktyvaus asmens įvaizdžio daugeliui Lietuvos vyresnės kartos žmonių savanoriškas darbas asocijuojasi su tarnavimu tam tikrai ideologijai, o ne bendro gėrio siekiu.

Nuo 1990 m. Lietuvoje pradėta kurti socialinės apsaugos sistema taip pat prasideda nuo savanoriškos veiklos, tačiau ilgainiui vis daugiau profesionalizavo socialinį darbą. 1990–1992 m. formaliai priimama socialinio darbo sąvoka ir tai padėjo pamatus socialiniam darbui kaip atskirai profesijai. Po truputį nyksta socialinio darbuotojo, kaip labdaringos veiklos savanorio, įvaizdis. Socialinės paslaugos inicijuojamos ir kuriamos tiek valstybiniame sektoriuje, tiek piliečių (savanorių) iniciatyva kuriant nevyriausybines organizacijas. Daugelis savanorių baigia socialinio darbo studijas ir tampa profesionaliais socialiniais darbuotojais. Nuo 2011 m. liepos mėnesio apmokamą socialinį darbą gali dirbti tik profesionalūs socialiniai darbuotojai (Socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Reikia išskirti savanorystės reiškinio raidą nuo antrojo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Nuo 1990 m. Lietuvoje ėmė rasti ne tik vietinių savanorių, norinčių ginti kraštą ar inicijuojančių socialinę veiklą, bet ir pagalbinių iš Vakarų Europos valstybių ar JAV. Šie savanoriai ne tik teikė socialinę, demokratinę ir kitokią pagalbą, bet ir dalydamiesi savo patirtimi padėjo kurti nevyriausybiniams organizacijoms, formavo savanoriškos veiklos sampratą. Nuo 2000 m. Lietuvoje pradėjo veikti Europos Komisijos programa jaunimui „Europos savanorių tarnyba“, kurioje 18–25 metų jaunuoliai (nuo 2007 metų 18–30 metų jaunuoliai) iš Lietuvos gali savanoriauti ES šalyse ir jaunuoliai iš ES šalių gali atvykti savanoriškai veiklai į Lietuvą. Savanoriai, dalyvaudami šioje programoje, atvyksta ir išvyksta dažniausiai ilgalaikei 6–12 mėnesių savanorystei ir savanoriškai dirba priimančiose organizacijose 6–8 valandas kiekvieną darbo dieną. Per 12 programos veiklos metų į savanorišką veiklą įsitraukė ir tarptautinius savanorius priimdavo ne tik nevyriausybines organizacijas, bet ir valstybinio pavaldumo institucijas, plėtojančios socialinę veiklą. Tai rodo socialinių įstaigų

atvirumą ir angažavimąsi savanoriškai veiklai plėtoti, bet kyla klausimas: ar savanoriai nėra priimami pirmiausia todėl, kad trūksta apmokamų darbuotojų bei lėšų?

Teisinė savanoriškos veiklos bazė Lietuvoje svyravo nuo savanoriškos veiklos neapibrėžtumo iki įstatymuose nurodytos formuluotės. 2001 m. priimtas savanoriško darbo reglamentas savanorišką darbą pripažino legaliu, 2007 m. šis reglamentas buvo panaikintas. Savanoriška veikla Lietuvoje, nors ir buvo toliau plėtojama, neteko formalaus teisinio apibrėžimo. 2011 m. Europos Komisijai paskelbus savanoriškos veiklos metais, Lietuvoje buvo priimtas ir Savanoriškos veiklos įstatymas (2011), kuriame apibūdinamas savanorio vaidmuo skirtingose veiklos srityse. Teisinis savanoriškos veiklos reglamentavimas sudarė prielaidas savanorius pasitelkti ne tik nevyriausybiniams organizacijoms, iš esmės besiremiančioms savanoriška veikla, bet ir sudarė galimybę savanorius pasitelkti ir valstybinėms įstaigoms, kurių pagrindą sudarė apmokami socialiniai darbuotojai.

Atlikus istorinę apžvalgą paaiškėjo, kad socialinio darbo ištakos slypi savanoriškoje socialinėje veikloje, kartu socialinis darbas ir toliau yra neatsiejamas nuo savanorystės įvairiose socialinę pagalbą teikiančiose organizacijose.

Socialinio darbo, kaip profesionalios veiklos ir savanorystės, įtampos

Diskusijos apie savanorių vaidmenį socialinės gerovės sistemoje susijusios su klausimu: kokios atsakomybės, rūpinantis asmens gerove, priklauso valstybei ir kokios bendruomenei, šeimai ar individui (Thomas, Pierson, 2002).

Anglijoje nuo 1945 iki 1975 m. socialinės pagalbos teikimo sistemoje stiprėjo valstybės vaidmuo. Tačiau supratus, kad valstybė negali išspręsti visų jos piliečiams kylančių socialinių problemų, buvo atsigręžta į vietos ir interesų bendruomenes siekiant, kad kuo daugiau žmonių įsitrauktų į savanorišką veiklą ir imtųsi atsakomybės už visuomenės socialinių problemų sprendimą.

1920–1960 m. galima vadinti socialinio darbo profesionalizacijos laikotarpiu JAV. Šiuo periodu socialiniai darbuotojai iš savanorių galutinai perėmė socialinių paslaugų teikimą. Siekiant pagrįsti kompetencijos, būtinos teikiant socialines paslaugas, svarbą bei pačios socialinių darbuotojų profesijos poreikį, netgi buvo atsisakoma savanorių pagalbos (Netting ir kt., 2004).

Taip pat ir kitose šalyse atsiradus profesionaliam socialiniam darbui ir siekiant pagrįsti profesionalumo svarbą bandoma atsiriboti nuo savanoriško darbo. Šiuo laiku prasideda diskusijos, kiek kokybiškai savanoriai gali atlikti profesionalių socialinių darbuotojų vykdomas veiklas ar jie nedubliuoja profesionalų funkcijų. Profesionalai mano, kad tik jie geriausiai gali suteikti paslaugą ir dažnai akcentuoja kompetencijos, konfidencialumo ir priklausomumo klausimus (Johnson, 2001).

Anot I. Jonutytės (2007), po Vakarų ir Rytų Vokietijų susivienijimo įvyko pokyčių ir visuomeniniame (savanoriškame – aut. past.) darbe. Įstaigų darbuotojai bijojo netekti darbo, todėl bandė atsiriboti nuo savanorių pagalbos. Tačiau, kai darbo vietų kūrimo ir rėmimo programos lėšos pastebimai mažėjo, vėl atsirado savanorių poreikis.

Anot E. F. Netting ir kt. (2004), tam tikrame istoriniame periode streikuojančius profesionalius darbuotojus darbo vietose pakeisdavo savanoriai. Apmokamiems profesionalams toks savanorių priėmimas į socialines įstaigas kėlė didelį nerimą, jų vertinimu savanoriškas darbas tapo grėsme apmokamam profesionaliam socialiniam darbui. Todėl siekiant skatinti profesionalių darbuotojų atvirumą savanoriškai veiklai susiformavo pagrindinis ir ypač svarbus darbo su savanoriais socialines paslaugas teikiančiose įstaigose principas – savanoriai negali pakeisti apmokamų profesionalių darbuotojų. Kita neigiama profesionalų nuostata savanorių atžvilgiu, jog darbas su savanoriais reikalauja didelių laiko ir darbo sąnaudų ir galiausiai neatneša didesnės naudos nei organizacijai, nei jos klientams. Tai rodo, jog apmokamų darbuotojų ir savanorių tarpusavio sąveikoje egzistuoja tam tikros įtampos. Šias neigiamas įtampas greitai perpranta ir atitinkamai į jas reaguoja savanoriai (pasitraukia iš organizacijų, nesiima atsakomybės). Tuo tarpu profesionalūs darbuotojai dažnai savo tokio nuostatos ir su ją išreiškiančio elgesio nesuvokia kaip atstumiančio savanorius faktorius. Atvirkščiai, profesionalai stebisi savanorių mažėjimu ir galiausiai randa patvirtinimą savo nuostatai, kad į darbą su savanoriais neverta daug investuoti, nes organizacijose ilgai neužsibūna.

Kitas svarbus mokslininkų E. F. Netting ir kt. (2004) nagrinėjamas aspektas, kad organizacijos, įkurtos savanorių iniciatyva, ir tolesniuose organizacijos raidos etapuose savanorystę mato kaip neatsiejamą savo tapatumo dalį. Savanoriavimo patirtį turinčių asmenų įkurtos organizacijos viena iš savo prioritetinių veiklų laiko savanoriško darbo puoselėjimą ir bendradarbiavimą su savanoriais. Tuo tarpu labai griežtu hierarchiniu būdu valdomose organizacijose, kuriose santykiai formalizuoti ir veikla griežtai reglamentuota, savanoriai įtraukiami tik sukūrus programas ir pradėjus jas įgyvendinti. Tokiose organizacijose net patvirtinus darbo su savanoriais reglamentą savanorių nauda nuolat abejojama, perklausiamas jų reikalingumas ir ribojamas jų veiklos laukas, pabrėžiant apmokamo profesionalus darbuotojo atsakomybės svarbą (Netting ir kt., 2004).

M. Spierts (2003) pristato sociokultūrinio darbo profesionalų ir savanorių santykių raidą Olandijos kontekste. Anot autoriaus, 1970–1985 m. specialisto ir savanorio santykį galima įvardinti hierarchiniu, kai savanoris tapdavo specialisto asistentu. Nuo 1986 m. dėl ekonominių sumetimų specialistai nebesugebėjo visų veiklų aprėpti, tad pirmiausiai spręsdavo koordinacines užduotis ir rūpindavosi, kad sociokultūriniam darbui būtų sudarytos palankios socialinės politinės sąlygos, tuo tarpu veikloms organizuoti buvo pasitelkiami savanoriai. Ilgainiui buvo suprasta, kad ir savanoriai gali atlikti koordinacines ir socialines politines užduotis; be to, prireikus jie atliko ir kitus, pavyzdžiui, administracinius, darbus. Pastaruoju metu, anot M. Spierts (2003), klostosi situacija, kurioje galutinė atsakomybė tenka specialistui, nors tiek, kiek įmanoma, stengiamasi pripažinti savanorių iniciatyvą, galimybes imtis atsakomybės ir savarankiškai veikti. Atsižvelgiant į abipusę priklausomybės santykį tarp sociokultūrinio darbuotojo ir savanorio, vadovaujanti sociokultūrinio darbuotojo funkcija nėra tik delegavimas ir kontrolė. Specialistas vadovauja vadovaudamasis savo dalykinėmis žiniomis, ypatingą dėmesį kreipdamas į savanoriškos darbinės veiklos

sisteminimą ir struktūrinimą. Galutinė sociokultūrinio darbuotojo atsakomybė dažniausiai reiškia, kad jis yra tas asmuo, kuris pateikia pasiūlymų dėl vykdytinų užduočių, nuolat prižiūri ir kontroliuoja, kaip laikomasi susitarimų (Spierts, 2003).

J. Pivorienės, J. Večerskytės (2005) atliktas Lietuvos organizacijų ir įstaigų, susijusių su socialiniu darbu, interneto svetainių empirinis tyrimas atskleidė, kad socialinio darbo veikla, pristatoma šiose svetainėse, yra suprantama kaip profesionali ir kaip savanoriška veikla. Lietuvoje yra suprantama, kad toks reprezentavimas menkina socialinio darbo profesijos statusą, nes profesinė veikla nepriskiriama profesionalų sričiai. L. Varžinskienės (2008) atliktas tyrimas atskleidė, kad patys socialiniai darbuotojai bei jų partneriai nemato esminio skirtumo tarp savanorių bei artimųjų suteikiamos pagalbos ar socialinio darbuotojo veiklos sprendžiant asmens problemą. Vis dėlto socialinis darbas nėra geranoriška pagalba draugo draugui, kaimyno kaimynui ar artimo žmogaus artimam žmogui (Švedaitė, 2006). Tai rodo, jog Lietuvoje vis dar išgyvenamas socialinio darbo profesionalizavimo ir atsiskyrimo nuo savanoriško darbo etapas. Savanorystė matoma kaip grėsmė apmokamų profesionalų darbo vietoms. Lietuvos nevyriausybinėse organizacijose iškyla dilema – nutrukus organizacijos finansavimui apmokami darbuotojai kuri laiką ima savanoriauti toje pačioje organizacijoje, kol vėl pasitaisius organizacijos finansinei situacijai jie įdarbinami (Norvila, 2007). Šiame kontekste išryškėja klausimas: kaip išvengti spekuliacijos savanorystėje, norint sumažinti atliekamų socialinių paslaugų sąnaudas.

Apibendrinami galime teigti, jog istoriniame kontekste išryškėjusios profesionalaus socialinio darbo ir savanorystės įtampos išlieka ir iki šiol – kiek ir kokios atsakomybės galima skirti savanoriams ir kur atsakomybę turėtų prisiimti socialinio darbo profesionalas. Visi aptarti aspektai: pastangos apsibrėžti profesijos ribas, baimė dal darbo vietų, darbo su savanoriais patirties neturėjimas, savanorių vaidmens nematymas organizacijoje, gali nulėmti įtampą tarp socialinio darbuotojo ir savanorio. Istorijoje kilusios įtampos leido ieškoti socialinio darbo profesionalų ir savanorių tarpusavio santykių sureguliuavimo principų.

Savanorystės plėtra socialiniame darbe

Socialinio darbo Lietuvoje šaknys glūdi humanizavimo filosofijoje, tikėjimo, demokratijos idealuose (Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998). Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse išskiriamos esminės socialinės veiklos vertybės bei su jomis susijusios asmeninės savybės: artimo meilė, gera kaimynystė, bendrumo jausmas, atjauta. Socialinės paslaugos yra socialinio darbo organizavimo forma. Savanorių buvimas gali tapti lakmuo popierėliu vertinant socialinių paslaugų efektyvumą bendruomenės lygmeniu (Žalimienė, 2003).

Viena iš socialinio darbuotojo užduočių į socialinių paslaugų teikimą įtraukti savanorius. Anot L. Žalimienės (2003), šis uždavinys realizuojamas konkrečiomis, socialinio darbuotojo įgyvendinamomis užduotimis: savanorių pasirinkimu ir įtraukimu į paramos procesą; sprendimais, kokias užduotis duoti savanoriams; savanorių pristatymu

klientams; užduočių savanoriams paskirstymu; savanorių darbo priežiūra; savanorių mokymu ir konsultavimu; savanorių bendradarbiavimo įgūdžių ugdymu; atsakomybės už savanorių atliekamą darbą prisėmimu.

M. Spierts (2003), A. Saulaitis (2010) atkreipia dėmesį, jog socialinis darbuotojas prisiima atsakomybę už įstaigos vykdomas veiklas, už tikslų siekimą darbe su klientais, už darbo su savanoriais organizavimą. Specialistas turi rūpintis, kaip patenkinant klientų interesus ir siekiant įstaigos tikslų įtraukti savanorį į konstruktyvią ir abiem pusėms vertingą veiklą. Jo uždavinys – sukurti patrauklų darbo klimatą savanoriams. Socialinis darbuotojas, atsakingas už savanorius, turi padėti kitiems tiesiogiai su savanoriu nedirbantiems darbuotojams priimti savanorius ir siekti, kad savanoriai būtų naudingi ne tik vienam kuriam nors darbuotojui, bet visai organizacijai. Tokiu būdu savanoriška veikla papildo socialinio darbuotojo profesinę veiklą ir dalis atsakomybės už atliekamas socialines paslaugas atiduodama neapmokamiems bendradarbiams arba kitaip – visuomenės piliečiams. Taip atliepiamas vienas iš socialinio darbo principų – subsidarumas. Šio principo socialiniame darbe taikymas reiškia, kad tos socialinės problemos, kurios gali būti sprendžiamos pačių piliečių, neturėtų būti sprendžiamos apmokamų darbuotojų. Tokiu būdu visuomenei ir jos nariams skiriama atsakomybė už tas socialinio darbo sritis, kuriose jie pajėgūs prisiimti atsakomybę ir siekiama tai skatinti bei palaikyti. Tai įvertinant atsiskleidžia svarba to, kad socialinis darbuotojas ne tik tiesiogiai dirba su klientais, bet lygiagrečiai dirba su savanoriais, kaip visuomenės nariais, dalindamasis atsakomybe už socialinės problemos sprendimą. Taip pat tokiu būdu socialinis darbuotojas tampa ne tik paslaugos atlikėju, bet ir paslaugos organizatoriumi, todėl aplinkiniai jį gali atskirti nuo bet kurio kito geros valio asmens.

Kitas svarbus aspektas, kuris išryškėja, žvelgiant į socialinio darbuotojo ir savanorio sąveiką, yra *santykis su klientu*. Čia išsiskiria socialinio darbuotojo bei savanorio vaidmenys ir pagrindinė veikla teikiant socialines paslaugas. Socialinis darbuotojas yra įspraustas į funkcinis santykius su klientu, nes jo, kaip profesionalo, veikla vertinama per pamatuojamą rezultatą (Laumenskaitė, 2010). Tuo tarpu savanoris gali leisti į asmeninį santykį su klientu. Savanoris nėra varžomas konkrečių ir išmatuojamų laukiamų rezultatų ar griežtai apibrėžtų funkcijų, už kurių atlikimą turi atsiskaityti. Savanoriai socialiniame darbe atlieka svarbų vaidmenį, nes tiesioginiame darbe su žmogumi, šeima arba grupe savanoris gali kurti santykį, kuris galėtų būti atrama klientui (Girdzijauskienė ir kt., 2003). Tuo tarpu darbuotojas gali labiau susitelkti į sudėtingų, kompleksinių problemų sprendimą. Savanorystė įgalina klientą pagalbos procese patirti ne tik profesionalo – kliento, bet ir žmogaus – žmogaus santykį. Savanoriaujant kuriamas tarpasmeninis santykis, kuriame bendraujama nebe vaidmenimis, o dialogo principu ir patirties mainais. Tokiu būdu savanorių dėka klientai turi galimybę kurti lygiavertį santykį, atvirą dalijimuisi ir keitimuisi. Dėl tokio santykio savanoriaujant kuriamas pagarba ir orumo palaikymu grįstas bendravimas, per kurį tiek savanoris, tiek klientas gauna savęs, kaip asmens, o ne atliekamo vaidmens, pripažinimą. Savanorystė įgalina peržengti socialinių sluoksnių ribas ir leidžia respektabilios visuomenės nariams susitikti

su pažeidžiamomis visuomenės grupėmis, tokiu būdu savanorystė prisideda prie visuomenės sanglaudos ugdymo. Tai ypač svarbu socialiniame darbe, kur klientai gali būti stigmatizuojami įspraudžiant juos į tam tikrą socialinį vaidmenį ir nebepestebint juose asmens (Laumenskaitė 2010).

Pabrėžiama, kad socialinis darbuotojas turi prisidėti prie „socialinio kapitalo“, apimančio socialinius tinklus, pasitikėjimo jausmą ir troškimą savanoriauti, vystymo (Midgley, Livermore, 2005). Konkrečioje bendruomenėje tai reiškia pagalbą vietos žmonėms ir vietinėms organizacijoms išsiugdyti gebėjimus ir žinias, kurios leis jiems nukreipti ir veikti atsaką į jų identifikuotas problemas. Tai reiškia, kad socialiniame darbe yra svarbu ne tik grynas socialinės paslaugos suteikimas, bet ir solidarumo kliento aplinkoje auginimas. Solidarumui plėtoti savanorystė yra vienas iš veiksmingiausių būdų, nes savanorių skaičius vietinėje bendruomenėje rodo bendruomenės įsipareigojimą spręsti socialines problemas.

Savanoriai tampa veiklų, kurių dėl išteklių stokos nepajėgtų įgyvendinti profesionalūs socialiniai darbuotojai, atlikimo pagalbininkais (stovyklos, dienos centrų veikla) (Spierts, 2003). Savanoriai įneša naujų idėjų, plečia organizacijos veiklų ratą, liudija organizacijos atvirumą ir skaidrumą. Savanorių indėlis gali taip pat būti svarus ir organizuojant kitokią pagalbą (stovyklas, dienos centrų veiklą ir kt.).

Apibendrinant galima teigti, jog savanorystė praplečia socialinį darbą bendruomeniškumo ir atvirumo visuomenei prasme. Kartu su savanoriška veikla socialinis darbas visavertiškai gali įgyvendinti solidarumo bei subsidarumo principus ir socialinis darbuotojas kartu su savanoriu turi galimybę kurti įvairiapusį santykį su klientais. Savanoriai, įsitraukę į socialinių paslaugų teikimą, mažina jų išlaidas ir įneša naujų idėjų į organizacijos veiklą.

Išvados

Istoriniame kontekste socialinis darbas kyla iš savanoriškų pagalbos artimui iniciatyvų ir perauga į profesionalią veiklą. Lietuvos socialinės pagalbos teikimo istorijoje galima išskirti tris periodus: savanorių teikiama socialinė pagalba, socialinės pagalbos suvalstybinimas, socialinės pagalbos suprofesinimas. Savanorystė papildo profesionalų veiklą naujomis idėjomis, ištekliais, leidžia suasmeninti teikiamą klientams pagalbą. Nepaisant visuotinai pripažįstamo savanorių indėlio į socialinių paslaugų teikimą, tarp jas reikiančių profesionalų ir savanorių dažnai kyla įvairių įtampų. Socialinių darbuotojų ir savanorių santykių raida reikalauja nuolatinės analizės bandant kylančias įtampas atpažinti ir įveikti.

Literatūra

1. Bagdonas A., 2001, Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. Nr. 1. P. 10–48.
2. Girdzijauskienė S., Gvaldaitė L., Petružytė D., 2004, Subsidarumo principas sąveikaujant su klientu. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. Nr. 3 (2). P. 24–34.
3. Johnson L. C., 2001, *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Spec. psichologijos labor.
4. Jonutytė I., 2007, *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje: monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

5. Kupriūnienė J. Z., Motiejūnienė Ž., 2002, *Savanoriška veikla kaip savirealizacijos ir pagalbos galimybė*. Vilnius: Permanentinio ugdymo centras.
6. Laumenskaitė E., 2010, Asmuo kaip pagrindinė socialinės krikščioniškosios veiklos kategorija, žvelgiant iš teologinės antropologijos perspektyvos. *Asmuo*. P. 30–67.
7. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006, Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 17-589).
8. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, 1998.
9. Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, 2011. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=402802&p_query=&p_tr2=.
10. Marcinkevičienė D., 2003, Gabriele-Petkevicaite Bite and Social Work in Lithuania at the end of 19th and the Beginning of the 20th century. *History of social work in Europe (1900-1960): female pioneers and their influence on the development of international social organizations*. P. 65–70. Verlag Leske, Budrich: Opladen.
11. Mažeikis G., 2007, *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą: mokslo monografija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Midgley J., Livermore, M., 2005, Development Theory and Community Practice. *The Handbook of Community Practice*. P. 151–153. London: SAGE Publications.
13. Netting E. F., Nelson W. H., Borders K., Huber R., 2004, Volunteer and Paid Staff Relationships: Implications for Social Work Administration. *Administration in Social Work*. T. 28. Nr. 3/4. P. 69–89.
14. Norvila J., 2007, Savanorystė lietuviškai. *Straipsnių rinkinys apie savanorišką veiklą*. P. 36–50. Kaunas: A. C. Patria.
15. Pivorienė J., 2004, Nuo ankstyvosios filantropijos iki profesionalaus socialinio darbo. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. Nr. 3 (1). P. 73–81.
16. Pivorienė J., Večerskytė J., 2005, Socialinio darbo įvaizdis interneto svetainėse. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. Nr. 4 (2). P. 132–141.
17. Saulaitis A., 2010, Savanorystės organizavimas bendruomenėje. *Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai*. P. 223–234. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
18. Spierts M., 2003, *Balansavimas ir aktyvinimas: metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
19. Švedaitė B., 2006, Socialinis darbas Lietuvoje: naujos funkcinės sistemos atsiradimo ir vystymosi prielaidų sociologinė analizė. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
20. Thomas M., Pierson J., 2002, *Collins dictionary social work*. Glasgow: Collins.
21. Varžinskienė L., 2008, Socialinio darbo profesijos statuso ypatumai socialinių darbuotojų ir jų partnerių požiūriu. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. Nr. 7 (1). P. 100–107.
22. Weil M., 2005, Introduction: Contexts and Challenges for 21st-Century Communities. *The Handbook of Community Practice*. P. 3–33. London: SAGE Publications.
23. Žalimienė L., 2003, *Socialinės paslaugos: mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.

VOLUNTEERSHIP IN SOCIAL WORK: CORRELATIONS AND STRAINS

Neringa Kurapkaitienė, Justinas Sadauskas

Abstract

Social work is one of the areas where volunteerism ideas could be developed and implemented. Volunteerism ideas could be recognised in the values of social work as a professional activity. Volunteerism is developed by social workers undertaking to create social capital, involving and activating citizens in terms of social responsiveness. Involvement of volunteers in the services being provided allows their humanisation to step over the relationship of the professional and the client, as the “knowing one” and the “recipient of assistance”, and to open it for equal inter-personal dialog. Involvement of volunteers gives meaning not just to the recipients of assistance, but also to the volunteers, since this activity allows to cross the borders between different groups of society and in this way encourages people to get out of any social dissociation. In spite of the volunteers’ contribution to the provision of social services, quite a lot of strains arising between the professional social service providers and the volunteers in the history of the social work have been highlighted. The goal of the paper is to analyse the correlations and strains between volunteerism and social work, disclosing the specifics of relationship among professional social workers, clients and volunteers. The objectives are to disclose the historical correlations of volunteerism and social work; to identify the strains of social work as a professional activity and volunteerism as well as to identify the potential of volunteerism development in the social work. The method of investigation is the analysis of scientific literature.

Key words: volunteerism, social work, volunteer, volunteer activity, social worker.

SAVANORYSTĖ SOCIALINIAME DARBE: SAŠAJOS IR ĮTAMPOS

Neringa Kurapkaitienė, Justinas Sadauskas

Santrauka

Socialinis darbas yra viena iš sričių, kurioje gali būti plėtojamos ir realizuojamos savanorystės idėjos. Savanorystės idėjas galima atpažinti socialinio darbo, kaip profesinės veiklos, vertybėse. Savanorystė plėtojama socialiniams darbuotojams įsipareigojant kurti socialinį kapitalą, telkiant ir aktyvinant piliečius socialiniam jautrumui. Savanorių įjungimas į teikiamas paslaugas leidžia jas humanizuoti peržengiant profesionalo ir kliento santykį kaip „išmanančio“ ir „pagalbą gaunančio“, atveriant jį

tarpsmeniniam savanorio ir kliento lygiaverčiam dialogui. Savanorių pasitelkimas teikia prasmę ne tik pagalbą gaunantiems, bet ir patiems savanoriams, nes ši veikla įgalina peržengti skirtingas visuomenės grupes skiriančias sienas ir tokiu būdu skatina išeiti iš bet kokio socialinio atsiribojimo. Nepaisant savanorių indėlio į socialinių paslaugų teikimą profesionalaus socialinio darbo istorijoje išryškėja nemažai įtampų, kilusių tarp profesionalių socialinių paslaugų teikėjų ir savanorių. Straipsnio tikslas – išanalizuoti savanorystės bei socialinio darbo sąsajas ir įtampas, atskleidžiant profesionalių socialinių darbuotojų, klientų ir savanorių santykių ypatybes. Uždaviniai: atskleisti istorines savanorystės ir socialinio darbo sąsajas; identifikuoti socialinio darbo, kaip profesionalios veiklos, ir savanorystės, įtampas; identifikuoti savanorystės plėtros galimybes socialiniame darbe. Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė.

Prasminiai žodžiai: savanorystė, socialinis darbas, savanoris, savanoriška veikla, socialinis darbuotojas.

Įteikta 2013-09-01